

Associatie Universiteit & Hogescholen Antwerpen
Opening academiejaar 2016-2017

Herman VAN GOETHEM
Europese waarden en hoger onderwijs

Zeer geachte aanwezigen

Van harte heet ik u welkom op deze plechtigheid die het startschot is van een nieuw academiejaar van de Associatie Universiteit & Hogescholen Antwerpen (AUHA). Een bijzondere groet aan de vele studenten die voor ons gekozen hebben en op de drempel van een nieuw leven staan.

Ook op een feestelijke dag als deze kunnen we er niet om heen, het gaat niet zo goed in Europa. Het democratisch model staat zwaar onder druk. Terroristische aanslagen zijn een gesel, terwijl Europa niet in staat blijkt weloverwogen en humaan te reageren op de vluchtelingenstromen. De afbakening tussen 'wij' en 'zij' neemt toe en extreemrechts kan zich overal in Europa versterken door in te zetten op blank nationalisme. Tegelijkertijd wankelt de Europese constructie die vanaf 1945 werd opgezet.

De algemene situatie in Europa lijkt niet alleen op deze in de jaren 1930, ze doet ons ook meer dan ooit nadenken over de vraag wie wij zijn. Identiteit is vandaag de dag uitgegroeid tot een paradigma waarmee we met zijn allen naar de wereld kijken.

Wanneer de samenleving op die manier op de proef wordt gesteld, dan geldt dat uiteraard ook voor het onderwijs. Het onderwijs is niet alleen een spiegel van onze samenleving, het is ook een voorafname op de wereld waarvan we dromen, waar we op hopen, die we willen zijn. De slogan van de Universiteit Antwerpen is niet toevallig 'Bepaal mee de toekomst'!

Maar welke toekomst willen we vormgeven? Welke toekomst willen we onze jongeren aanreiken?

Het antwoord daarop kan enkel vertrekken vanuit de vraag: wie zijn wij, waarvoor staan wij? Als nieuw verkozen rector geef ik bij de opening van dit academiejaar graag een aantal persoonlijke reflecties mee.

1. Europese identiteit, Europese waarden

1.1. Griekenland, Rome en het christendom

Wie zich buigt over de Europese identiteit belandt dadelijk in een geschiedenisverhaal waarin Griekenland, Rome en het christendom weinig betwiste fundamenteën van onze moderne samenleving zijn. Maar is dat wel zo? Zijn dit misschien niet vooral ideologische en intellectuele constructies? En raken ze wel de kern van onze identiteit?

In 2015 was ik op reis doorheen Iran. Onvergetelijk. Het beeld wat wij van dat land hebben stemt niet overeen met de realiteit zoals je die daar beleeft. Vriendelijke, gastvrije mensen, vooral ook heel *open-minded*. Ik leerde een trots volk kennen dat zich terugplooit op zijn taal en geschiedenis, terugplooit op het oude Perzië, als vluchtheuvel om te ontkomen aan het regime van de ayatollahs. 'Toen was ons volk groot!', Hendrik Conscience zei het in de jaren 1840 niet anders.

En zo kon ik in dat prachtige land ook een en ander vernemen over Darius, de stamvader van het Perzische rijk, nu 2500 jaar geleden. Voor de Perzen – pardon, de Iraniërs – is het zonneklaar, en ze zijn ook erg verwonderd als wij dat niet weten: 'Darius invented the Human Rights. You don't know that?'

Geschiedenis wordt op twee manieren beoefend: als wetenschap en als argumentatieleer. Het eerste is prima, het tweede is problematischer, want dan diep je selectief feiten en beweringen op om iets te bewijzen. Een beetje zoals het pleidooi van een advocaat of als een kookboek waaruit je bruikbare recepten haalt. Geschiedenis wordt dan gebruikt en nog veel meer misbruikt, bijvoorbeeld als legitimatie voor machtsaanspraken of voor de opbouw van de eigen identiteit. Ook wanneer we vandaag debatteren over fenomenen zoals vluchtelingen en immigratie of over de nieuwe geopolitieke verschuivingen, worden historische argumenten kwistig rondgestrooid.

In ons identiteitsverhaal verwijzen wij niet naar Darius maar, voor die periode, naar het oude Griekenland. 'De democratie!', hoor ik een politicoloog zeggen. 'De filosofie!', hoor ik uit een andere hoek in de zaal. Toch is het maar de vraag welke verbanden er bestaan tussen het oude Griekenland in de zesde eeuw voor Christus en Europa vandaag.

Zeker, er zijn ketens van kennis die overheen tientallen generaties worden overgedragen en zo kunnen wij inderdaad eeuwenoude lijnen traceren. Maar laat me toch enkele kritische kanttekeningen maken bij de kennislijn Griekenland-Rome-christendom die constitutief zou zijn voor onze identiteit.

Ten eerste is dit duidelijk een selectieve keuze. Waarom leerden wij vanuit dat perspectief dan ook niet dat ook de Arabische wereld minstens evenzeer de bakermat van onze beschaving is? Via Spanje en elders reikten Arabieren ons onder meer de wiskunde aan en ook, meer algemeen, een wetenschappelijke benadering gebaseerd op fysische observatie van de wereld. Hoe belangrijk zijn wiskunde en wetenschappen niet in onze technologische samenleving?

Laten we ten tweede voorzichtiger zijn met causale verbanden. Het is niet omdat de Griekse stadsstaat een interessant democratisch model liet zien dat wij dat ook van hen hebben overgenomen, laat staan dat zij de democratie zouden hebben 'uitgevonden'.

Als rationeel wezen gaat de mens zich in bepaalde contexten op analoge wijze gedragen. Van in de oudheid zie je overal steden groeien die als organisatie sterk afwijken van het platteland en waarin inspraak en machtsdeling prominent aanwezig zijn.

Er zijn overal analoge systemen. Het Romeinse recht is van groot belang geweest voor de ontwikkeling van de moderne instellingen in Europa. Het is erg leerzaam om dat recht te bestuderen, maar toch is het de vraag of we zonder de kennis van dat Romeinse recht niet ongeveer hetzelfde zouden hebben ontwikkeld. De oude Egyptenaren hadden ook best wel rationeel recht, zoals ook de Feniciërs enzovoort. Er is al de 3800 jaar oude codex van Hammurabi, uit Mesopotamië, die ons doet beseffen dat de mens al van in de oudheid overal gelijkaardige systemen uitwerkt.

In onze beleving van wie we zijn is de christelijke erfenis onmiskenbaar belangrijk. Dit christelijke wordt ook als argument gebruikt in het grote vluchtelingendebat. Vooral de Oost-Europese landen bespelen met overtuiging deze snaar om aan te voeren dat niet-christelijke vluchtelingen hier niet thuishoren.

Je kan je enkel ongemakkelijk voelen bij deze pseudo-historische visie op de christelijke erfenis. De katholieke samenleving kende immers tot vrij recent een eeuwenoude traditie van principiële onverdraagzaamheid tegenover andersdenkenden, tot en met vervolgingen toe. Nemen we alleen al het antisemitisme.

Maar het is uiteraard niet op zulke onverdraagzaamheid dat men in het vluchtelingendebat wil alluderen. Maar wat is dan wel die christelijke erfenis? Ze heeft te maken met een vormtaal.

We identificeren ons met gotische kathedralen van Sevilla tot Antwerpen en Krakau, met romaanse kerken in Vézelay en Aken en Boedapest, met barokpaleizen in Madrid, Berlijn en Sint-Petersburg, met muziek in de diatonische toonladder, figuratieve schilderkunst enzovoort. Het is een ons vertrouwde wereld, die we herkennen en waarin we ons thuis voelen. Dit is de wereld die wij, blanke Europeanen, aanvoelen als 'van ons', net zoals wij, op reis in China of Iran, een wereld zien die niet de onze is.

Die herkenbare vormtaal is geen goed argument, want de kern van de vraag wie wij zijn wordt niet beantwoord door na te gaan hoe we gebouwen concipiëren of hoe we musiceren of afbeeldingen maken. In het debat over onze Europese identiteit moeten we nagaan hoe mensen met elkaar omgaan en hoe zij van daaruit al dan niet aan zelfontplooiing doen. Dat is iets heel anders.

De verhouding man-vrouw; de relatie van ouders tot hun kinderen, van vaders en moeders tot hun zonen en dochters; de omgang met ouderen; opkomen voor de anderen; het kunnen geven van je eigen mening; opkomen voor jezelf; je eigen leven in handen nemen ... Als je dat allemaal in beschouwing neemt, dan is samenleving ten tijde van de gotische kathedralen en barokke palazzi zoals ook die van de negentiende eeuw, er een die – dat hoop ik toch – niemand nog terug wil.

Op de vraag hoe wij moeten omgaan met elkaar, hoe we de samenleving kunnen uitbouwen en ingaan op grote hedendaagse uitdagingen, zijn de antwoorden van meer recente makelij dan Griekenland, Rome en het oude christendom. Het gaat om onze wortels, zeker wel, maar ze zijn groener dan velen denken.

Laten we in het maatschappelijke debat dus maar koele minnaars van geschiedenis zijn. Al ontkomen we er niet aan, in onze zoektocht naar identiteit.

Want alles gaat voorbij behalve het verleden.

1.2. Vrijheid en gelijkheid

De fundamentele omslag in onze omgang met elkaar hier in Europa is een langzame en langgerekte beweging die begint vanaf de tweede helft van de achttiende eeuw, ten tijde van de Verlichting.

Aan de ene kant is er de traditionalistische wereld. Het is de meest voorkomende samenlevingsvorm in de geschiedenis van de mensheid. In die wereld is het verleden de norm van het handelen, daar stemt men zich op af. Het is een conservatieve samenleving die in essentie statisch wil zijn. In die wereld is het ook 'de natuur van de mens' om *onvrij* te zijn en dus ook *ongelijk*, want de mens is gebonden en lid van een groter geheel: het gezin, de ruimere familie, het dorp of de parochie, de staat. De gemeenschap gaat dus voor op het individu. In die wereld is daarom het *gezag* van zo groot belang. Dat gezag moet uitgeoefend worden door een elite. In die wereld is godsdienst vaak ook het cement van het conservatieve gedachtegoed.

Dit is niet onze wereld. Wel die van het moslimfundamentalisme, jazeke, maar evengoed het preconciële christendom tot in de jaren 1960, het kastensysteem in India, samenlevingen doorheen Afrika, Azië enzovoort. Ook het Duitse nationaalsocialisme was een variatie van het traditionalisme, waarbij je dan nationalisme kan aanzien als een gelaïciseerde religie.

Haast alle samenlevingen zijn religieus, zo zit de mens nu eenmaal in elkaar. Godsdienst als zodanig hoeft ook niet het probleem te zijn, net zomin als een ideologie die de nadruk legt op de eigen identiteit. De grote vraag is welke ruimte we geven aan de Andere. Traditionalistische samenlevingen kunnen verglijden naar militante onverdraagzaamheid; in andere perioden kunnen ze

veel meer de nadruk leggen op waarden zoals respect en gastvrijheid. En dan valt er soms wel van hen te leren.

Tegenover de traditionalistische samenleving staat – in de etymologische zin van het woord – de wereld van het liberalisme. Zoals wij die nu kennen is hij van recente, zelfs heel recente makelij. Het is een wereld van verandering en vooruitgang, waarin niet het verleden, maar wel de toekomst de norm is.

In dat mensbeeld is de *vrijheid* van het individu het vertrekpunt, alle mensen zijn ‘van nature uit’ vrij en vanuit die optiek dus ook gelijk. Politiek betekent dit ook kiezen voor een democratisch samenlevingsmodel met scheiding van kerk en staat, waarin onafhankelijk onderzoek de samenleving mee gestalte geeft, en vrijheid van meningsuiting de centrale sluitsteen is. Dit is onze wereld. Het is een gedachtegoed dat politiek vooral vorm kreeg vanuit de Amerikaanse en Franse Revolutie in de tweede helft van de achttiende eeuw.

1.3. Vrijheid, gelijkheid en ... geleidelijkheid

Vrijheid en gelijkheid, jawel. Maar ook *geleidelijkheid* ligt aan de basis van het Europese democratische model. In de negentiende eeuw stond vooral de vrijheid centraal in de uitbouw van de moderne staat; in de twintigste eeuw maakten we werk van de gelijkheid.

Schoolplicht kwam er in België pas in 1914, tot veertien jaar. Ook het stemrecht werd langzaam gedemocratiseerd, eerst meervoudig dan enkelvoudig, eerst mannen en dan pas de vrouwen, in 1948.

Het economische model van de vrije markt werd in Europa in de twintigste eeuw gecompenseerd door de uitbouw van een herverdelende sociale zekerheid; daarin verschillen we sterk van de Verenigde Staten. De welvaart die deze herverdeling genereerde kreeg gestalte in de context van nationale staten, maar het Europese landennationalisme liep ook uit op de Eerste en Tweede Wereldoorlog. Daaruit vloeit de zo belangrijke Europese eenmaking voort, die vanaf 1945 werd uitgebouwd.

Sinds de val van de Muur in 1989 geraakt dat systeem almaar meer verstoord. Europa ontkomt niet aan zijn verleden dat er een is van landen en regio's.

Het is dan ook de vraag of we niet te veel de wegen van geleidelijkheid vergeten zijn. Laten we behoedzamer op zoek gaan naar Europese politieke structuren, waarin meer dan nu lokale autonomie wordt gerespecteerd en gewaardeerd. Een Europa van twee en meer snelheden lijkt me onvermijdelijk.

Laten we ook, de geleidelijkheid indachtig, geduld hebben wanneer het er om gaat nieuwe groepen in onze samenleving op te nemen. Zulke inclusie vraagt om een langetermijnbeleid, gedragen door politici die ook van daaruit willen denken en geschraagd door kennis en inzicht, aangereikt vanuit onderzoek en expertise. Tegelijk moet dit alles worden uitgedragen door weloverwogen communicatie die vanuit mediawijsheid het noodzakelijke draagvlak onder de bevolking helpt opbouwen en onderhouden.

1.4. Vrijheid, gelijkheid en ... bescheidenheid

Vrijheid en gelijkheid, jawel. Maar ook *bescheidenheid*. Algemeen stemrecht in 1948, u hoorde het al, maar in de jaren 1970 liep ik school in een college met alleen jongens en zat ik in de scouts met alleen jongens. Die gescheiden wereld vonden wij heel normaal. Het uitgaansleven speelde zich in het Vlaanderen van toen ook vooral af in de context van parochiezalen of, iets meer gecamoufleerd, van jeugdhuizen die vaak eenzelfde origine hadden en waar rond half een in de ochtend stevast de neonlampen aanfloepen – tijd om naar huis te gaan.

We beseften niet dat dit nog samenhang met een inmiddels achterhaalde samenleving waarin zwangerschapsvermijding verpakt werd in eeuwenoude en even complexe als diverse cultuurlagen die de samenleving doordeesmeden, met steeds opnieuw dit uitgangspunt: alleen in de context van huwelijk en gezin zet je jongens en meisjes en mannen en vrouwen samen.

Vandaag beseffen we nog onvoldoende hoe groot de impact van de kunstmatige anticonceptie op onze samenleving is. Ze is ongetwijfeld een van de belangrijkste en meest ingrijpende uitvindingen van de twintigste eeuw. Dat vooral traditionalisten zich tegen anticonceptie keren is niet toevallig, want ze stuurt de emancipatie van de vrouw mee aan. Vanuit eenzelfde levensvisie waren en zijn

hogere studies voor meisjes ook minder evident dan voor jongens. Ook door te studeren emancipeer je en ga je op eigen benen staan.

Vandaag dag op dag veertig jaar geleden, ging ik aan de Antwerpse universiteit Rechten studeren. Dat in 1976 maar 30% meisjes in die richting zaten, daar stelden we ons geen vragen bij. Meisjes studeerden toen vooral talen, om schooljuf te worden, en ook Kunstgeschiedenis was een heel fatsoenlijke studie. Geneeskunde of Farmacie mocht ook wel, want zijn dat geen dienende beroepen?

Tot in de jaren 1970 behandelde ons huwelijksrecht mannen en vrouwen ongelijk. Tot in de jaren 1970 werden natuurlijke kinderen erfrechtelijk gediscrimineerd. In andere landen ging het eenzelfde gangetje. In Nederland werd nog begin jaren 70 een homoseksueel chemisch gecastreerd.

Maar in die jaren keerde het ook. Mei '68, symptoom van de maatschappelijke ommekeer, was vooral een pacifistische studentenrevolte gericht tegen een oude wereld en een achterhaalde seksuele moraal.

Een van de opvallende effecten in die context is dat zowat het laatste relict van het traditionalisme van weleer, het aloude hiërarchische gezinsmodel onder vaderlijk gezag, vervangen werd door een heel nieuw gezinspatroon dat veel meer op vrijheid en gelijkheid stoelt. Vanaf de jaren 1970 werd de geschoolde en uit-huis-werkende moeder ook in alle sociale lagen een normaal en algemeen aanvaard gegeven.

Sinds de jaren 1970 heeft zich in West-Europa dus een gigantische maatschappelijke ommekeer voltrokken waarin de positie van de vrouw centraal staat. Indien er zich vandaag de dag mondiaal een polariserend conflict lijkt af te tekenen tussen de wereld van het traditionalisme en deze van het liberalisme, dan is de man-vrouwverhouding mee de inzet. Maar wat voor een inzet! Het gaat om ongeveer 50% van de samenleving.

Zo'n temporeel kader zou ons dus tot meer bescheidenheid moeten brengen. In politiek en beleid valt wat dat betreft een en ander te overwegen.

Legers die *liberty and freedom* denken te exporteren bezondigen zich vaak aan neokolonialisme. Moet Europa zich niet bescheidener opstellen tegenover de rest van de wereld? Irak, Libië ... Het duurt drie maanden om een staatsstructuur weg te blazen, maar dertig jaar om die weer op te bouwen. En is het ook geen bittere vaststelling dat we dat soort militaire krachtpatserij enkel inzetten wanneer onze eigen belangen op het spel staan, met name de olievoorraden?

Het Westen heeft nood aan nieuwe internationale politiek, waarin het meer dan nu wegen van geleidelijkheid en bescheidenheid inslaat, waarbij het ook de gigantische budgetten voor bewapening en de gretige participatie aan wapenhandel inruilt voor een economisch model dat meer gericht is op ontwikkelingssamenwerking. En waarbij we ons niet enkel richten op olielanden, maar ook bijvoorbeeld op Afrika. In deze geglobaliseerde wereld is er enkel de Middellandse Zee, massagraf van schande en hypocrisie, die ons van dat continent scheidt.

Maar opnieuw, ook rondom ons, hier in België en in Vlaanderen, moeten we aanvaarden dat we met zijn allen niet in eenzelfde tempo de spurt naar emancipatie en individuele vrijheid lopen. Het ene gezin is het andere niet en dit is een domein waar we wat terughoudend moeten zijn. We gaan echt niet vrouwen emanciperen door de hoofddoek te verbieden. In zo'n rituelenoorlog zijn er geen winnaars, enkel verliezers.

Ik vat samen. Vrijheid en gelijkheid vanuit solidariteit vormen de kern van onze samenleving, maar het maatschappelijk model zoals wij dit vandaag definiëren ontstond geleidelijk aan, het is van zeer recente datum. Alleen al daarom is wat meer bescheidenheid op zijn plaats.

Laten we dit nu meenemen als we nadenken over hoger onderwijs vandaag.

2. Hoger onderwijs in de regio Antwerpen

Naar aanleiding van de recente rectorverkiezingen suggereerde ik om de eerste alinea van de opdrachtverklaring van de Universiteit Antwerpen als volgt te wijzigen:

De Universiteit Antwerpen is een jonge, dynamische en toekomstgerichte universiteit. Ze wil zich, vanuit haar geografische ligging, toeleggen op een democratische samenlevingsopbouw, door bij te dragen aan een actuele invulling van vrijheid, gelijkheid en solidariteit.

Wat houdt zulke 'actuele invulling' in en wat zou ze, veel belangrijker nog, in de toekomst kunnen inhouden, niet enkel aan de universiteit, maar ook aan de hogescholen van onze Associatie?

2.1. De Associatie: democratisch en pluralistisch, in de regio Antwerpen

Democratisch. Overal in Vlaanderen wordt het hoger onderwijs gedragen door datgene wat wij allen moeten zijn: medespelers in een democratisch veld dat bebouwd wordt vanuit het gedachtegoed van de Verlichting. Laten we dat dan ook als zodanig expliciteren.

In zijn actuele invulling hebben we het vandaag dan over een pluralistische en open samenleving, multicultureel en zelfs superdivers, gebaseerd op mensenrechten. Tegelijkertijd gaat het over een evoluerend mensbeeld, dat zagen we al. Daarom discussiëren we in openheid over de invulling van de solidariteit en over de grenzen aan vrijheid, maar het zijn niet de fundamentele van de ideologie zelf die ons nog verdelen. Wie bij ons studeert, wie bij ons werkzaam is, weet waar hij of zij voor kiest.

Een duidelijkere eigen profilering laat ook beter toe samenwerkingsverbanden in te schatten met onderwijsinstellingen in landen die niet onze democratische context delen. Vanuit individuele contacten en structurele samenwerking kun je helpen en beïnvloeden. Alleen al daarom moet je pragmatisch zijn, en ook hebben we niet alle kennis en wijsheid in pacht. Kijk maar naar de zo interessante samenwerkingen met het hoe dan ook autoritair geleide China. Het is en blijft een delicate evenwichtsoefening. Wanneer in een land partnerinstellingen actief en intentioneel meewerken aan antidemocratische ontwikkelingen, dan is zeker een grens bereikt. Wat dat betreft volgen ook de Vlaamse universiteiten op dit moment de evolutie in Turkije aandachtig op. Wanneer de wereld polariseert en collectief geweld toeneemt, dan moeten universiteiten verkoeling en pacificatie brengen door hun aloude rol van *universitas* op te nemen: denkcentra die vanuit afstandelijke observatie en onafhankelijke soms tegendraadse analyse, op zoek gaan naar structuren die mensen kunnen samenbrengen.

Pluralistisch. Hierin zijn wij uniek in Vlaanderen. De zuilen van vroeger zijn ideologisch afgevlakt, het zijn vooral machtsstructuren die overgebleven zijn. Vanuit deze wat belegen realiteit werden onderwijsassociaties over het Vlaamse land opgezet, maar door de geografische uitspreiding is de noodzakelijke samenwerking vaak knap lastig. Het lijkt me de wijsheid zelve dat onderwijsorganisaties die heel verschillend zijn pas efficiënt gaan samenwerken als je de mensen ook samen zet.

Wij staan hier in Antwerpen voor een pluralistische associatie van instellingen die niet meer meestappen in het oude verhaal van de verzuiling. Ze bevinden zich ook allemaal op fietsafstand van elkaar, hier in Antwerpen, in deze stedelijke ruimte. Deze samenwerking vanuit diversiteit is een sterk concept dat perspectieven biedt. Het hoger onderwijs in de regio Antwerpen kan model staan voor een nieuwe onderwijsorganisatie in Vlaanderen die de oude verzuiling overstijgt.

In onze Associatie blijft netoverschrijdende diversiteit bestaan, niet enkel vanuit de vrijheid van onderwijs, maar ook en vooral omdat ze een rijkdom is. Wij leren elkaar niet enkel kennen via e-mails en jaarlijkse mastodontvergaderingen. We stellen rechttoe rechtaan vast dat we op vele domeinen kunnen samenwerken. Tegelijk wordt, vanuit de nabijheid, de zo noodzakelijke interdisciplinaire expertise als het ware binnenskamers gestimuleerd en aangewakkerd.

Hoe anders dan het concept van monocultuur, wijd en zijd verspreid en liefst over heel Vlaanderen!

Daarmee beland ik aan bij het derde aspect, onze bijzondere geografische positie. Elke universiteit en hogeschool heeft een primaire rekruteringsbasis vanuit de regio. Regionale rekrutering is ook bij uitstek een democratisch onderwijsconcept. Wij trekken niet enkel studenten uit de regio Waasland-Antwerpen-Kempen aan, ook Zuid-Nederland is een belangrijke aantrekkingspool om op

in te zetten. Vanuit zulk perspectief lijkt het me bovendien dat, wat het onderzoek betreft, een as Antwerpen-Rotterdam sterke perspectieven kan bieden.

Vanuit onze geografische positionering kijken we tegelijk ook veel verder. Een recent OESO-rapport over *Higher Education and Regions* vat deze attitude gebald samen met de slagzin 'globally competitive and locally engaged'.

Laten we daar nader op ingaan.

2.2. Antwerpen als grootstedelijke regio

2.2.1. Labo van de grootstad

Niet enkel het vernieuwende pluralisme geeft onze Associatie een uitgesproken eigen identiteit. De regio Antwerpen heeft grootstedelijke kenmerken, zoals ook Brussel die heeft. Ook deze grootstedelijkheid draagt bij aan onze identiteit. Wij zijn immers gevestigd in een veelzijdig stedelijk netwerk dat, ofschoon beperkt in omvang, de contouren aangeeft van de grootstad in de eenentwintigste eeuw. Ook in dat opzicht hebben we een belangrijke rol te spelen, want de grootstad is meer dan ooit de ruimte waarin de samenleving van morgen zich ontwikkelen zal.

Zowel ons onderwijs als ons onderzoek als de dienstverlening worden dus uitgebouwd vanuit het grote labo dat Antwerpen is, met zijn significante culturele verleden, motor van ontwikkeling en innovatie, kruispunt van wegen, gevestigd in de nabijheid van een industrieel weefsel, met een grote migratie-instroom, een wereldhaven en veel meer. Dit sluit ook aan bij wat de UN vooropstelt in de nieuwe *Sustainable Development Goals*: de globale uitdagingen aanpakken vanuit de lokale grootstedelijke context, gebruikmakend van het interdisciplinaire potentieel van onderzoek en onderwijs van de plaatselijke universiteiten en hogescholen.

2.2.2. Onderwijs in een grootstedelijke context

Het onderwijs van onze Associatie zet in op de eigen grootstedelijke context en doet dat onder meer door een bijzondere aandacht voor kansengroepen bij studenten. Wij moeten hun instroom in het hoger onderwijs ondersteunen vanuit een fundamenteel democratische reflex, met het oog op het aantrekken en begeleiden van goede studenten uit alle bevolkingslagen.

De superdiversiteit is een immense uitdaging. Hier, aan onze universiteit en hogescholen, kunnen jongeren uit alle bevolkingsgroepen elkaar ontmoeten. Elkaar beter leren kennen is een sleutel naar een wereld van verstandhouding en respect.

Onderwijs is immers niet enkel een instrument van kennisoverdracht, maar ook een opstap naar samenleven en een stimulans voor individuele ontplooiing en emancipatie. Het hoger onderwijs in onze regio heeft een cruciale rol te vervullen in de emancipatie van de vele jongens en meisjes met wortels in migratie. Zij maken de overgang van een pluriforme jongerengemeenschap met complexe voorgeschiedenis naar volwassen intellectuelen die verdraagzaam en respectvol in de wereld staan. In die complexe beweging moeten ook wijzelf het nodige respect en geduld opbrengen voor de moeilijke en delicate situatie waarin jongeren zich soms bevinden omdat, we zagen het reeds, emancipatie nu eenmaal een geleidelijk proces is.

De Universiteit Antwerpen levert aanzienlijke inspanningen op het vlak van de instroom, met initiatieven als studietrajectbegeleiding, monitораatswerking en taalbegeleiding. Het is een beleidsprioriteit om zulke initiatieven verder te versterken. De universiteit zal dat doen door een interne prioritering van middelen, maar daarnaast zullen we ook bij de bevoegde minister aandringen op specifieke financiering omwille van het eigen grootstedelijke profiel.

Onze universiteit kan in haar actieve zoektocht naar een inclusief beleid ook heel wat opsteken bij de hogescholen van de Associatie: ze hebben een interessante expertise. We moeten nog intenser dan nu overleggen en samenwerken inzake curricula, schakelprogramma's en begeleiding. Soms kunnen studenten hun slaagkansen significant vergroten door via een hogeschoolopleiding naar de universiteit door te stromen. Omgekeerd zal de universiteit studenten zo nodig ook heroriënteren naar de hogescholen. Het is een beweging van wederzijdse versterking.

Van versterking gesproken: alleen al vanuit de grootstedelijke context hebben alle hogescholen uit de regio er baat om zich op elkaar af te stemmen. Het hoger onderwijs van de regio kan, als

instrument van emancipatie en samenlevingsopbouw, vanuit nauwe samenwerking zijn efficiëntie enkel maar vergroten.

Wat de curricula zelf betreft, lijkt het me belangrijk om, steeds vanuit een actief en luisterend pluralisme, onze studenten meer gericht dan nu basiscompetities mee te geven over de wereld vandaag. Er zijn kennis, inzicht en attitudes die elke student zou moeten meekrijgen, uit welke richting dan ook, om zowel menselijk als professioneel sterker te staan. We zouden een korf van maatschappelijk vormende keuzevakken in de bachelortrajecten kunnen maken, zoals 'Duurzaamheid en economie', 'Duurzaamheid en milieu', 'De digitale samenleving' (over de informatiestromen in de opinievorming), 'Culturele diversiteit' enzovoort. We kunnen verder studenten meer nog dan nu stimuleren om opleidingsonderdelen aan te vullen met een component actief maatschappelijk engagement.

In een wereld van toenemende polarisering kunnen leerkrachten en docenten – en niet enkel zij! – ook in een ander opzicht bijdragen aan de maatschappelijke cohesie: door een gematigd discours met zin voor nuance te laten primeren op polariserende analyses met simplismen en veralgemeningen. Dat is ook de echte roeping van een intellectueel: analyseren, nuanceren, in vraag stellen, andere invalshoeken verkennen en alternatieve denksporen aanreiken. Het is een kritische mindset die wij zelf overal actief willen uitdragen en ook aan onze studenten meegeven.

2.2.3. Onderzoek in een grootstedelijke context

De Universiteit Antwerpen heeft een stevige onderzoekstraditie die nog aanzienlijk werd versterkt sinds de eenmaking in 2003. In onderzoek ontikom je niet aan een beleid dat inzet op speerpunten. We hebben er nu negen en zijn in dat opzicht als nog jonge universiteit mondiaal sterk performant: beeldvorming; ecologie en duurzame ontwikkeling; geneesmiddelenonderzoek; grootstad, geschiedenis en hedendaags beleid; haven, transport en logistiek; infectieziekten; materiaal karakterisering; neurowetenschappen; sociaaleconomisch beleid en organisatie.

Die speerpunten overlappen uiteraard onderling, want het gaat om een complex interdisciplinair weefsel. Het komt me voor dat we, in onze profilering, samenlevingsopbouw en grootstedelijkheid zouden kunnen zien als een soort van superstructuur die dan niet enkel een speerpunt is, maar ook een dragend interdisciplinair *framework*. Dat willen we als zodanig ook versterken door samenwerking tussen wetenschappers over alle domeinen heen te bevorderen.

De samenleving kan en moet worden aangestuurd vanuit fundamenteel onderzoek zonder onmiddellijk gewin maar het kan tegelijk ook concreter. Werkgelegenheid, huisvesting, onderwijs, gezondheidszorg, cultuur en communicatie, erfgoed, verkeer, duurzaamheid, milieu enzovoort ... in deze zo gevarieerde thematiek kunnen onderzoekers en docenten uit alle vakgebieden worden samengebracht. We werken daarbij uiteraard vanuit een openheid die zich minstens evenzeer toelegt op intrigerende soms zelfs irritante vragen dan op precieze welomlijnde antwoorden.

Het interdisciplinaire stimuleren betekent tegelijk ook inzetten op innovatie. Denken we alleen al aan *Internet of Things* en *Smart Cities* waar wij als *Smart University* mee aan de kar willen trekken van de stadsontwikkeling. De Universiteit Antwerpen wil er samen met de hogescholen van de regio markant toe bijdragen om op vernieuwende wijze gestalte te geven aan de moderne stad als economische, sociale en culturele biotoop waarin mensen samenleven.

2.2.5. Slotoverwegingen

Samenlevingsopbouw is een permanent onvoltooid project dat om een concreet beleid vraagt, hier en nu. Daarin speelt de overheid haar rol, samen met de politieke partijen. Maar het beleid kan niet alleen de kar trekken. Daarom blijft tegelijk een sterk middenveld actief, waarin vrijwilligers, non-profitorganisaties en verenigingen zich engageren. Maar ook wij, partners in de Associatie Universiteit & Hogescholen Antwerpen, moeten en willen onze rol spelen.

Samenlevingsopbouw in de ruime zin van het woord, vanuit een context van pluralisme en respect, ziedaar een sterke rode draad die onze studenten, onderzoekers en docenten kan verenigen, vanuit Antwerpen als labo voor de wereld van morgen.

Indien wij dit op markante wijze doen, vanuit wie wij zijn, hier in Antwerpen, dan zal het hoger onderwijs in deze regio zijn internationale aantrekkingskracht nog vergroten. Dan zullen we ook vanuit onze expertise in grootstedelijkheid, studenten en onderzoekers aantrekken van ver buiten de regio. Ook internationaliseren doe je immers vanuit een eigen profiel.

Dat profiel hebben we, nu komt het erop aan dit nog te versterken en verder uit te bouwen. Het is een project waarin onze studenten, in de bachelor, de master, alsook de doctorandi, de

hoofdrospelers zullen zijn. Want de wereld van morgen wordt vooral gemaakt door jonge mensen, omdat zij, meer dan de oudere generaties, inventief en creatief zijn en meer bewogen door een vaste wil om samen te bouwen aan een betere wereld.

Ik wens u allen een leerrijk en intens academiejaar toe.

Antwerpen, 29 september 2016